

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΓΑΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΙΟΥΛΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1948

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & ΣΙΑ Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΟΡΤΣΙΑ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

ΤΑ ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΣΑΛΟΝΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ *

Κι' αρχίζει ύστερα ή γ' περίοδος του μουσικοφιλολογικού σαλονιού του Φαληρέα στο Μπογιατζήκιοϊ. Οι Κυριακές συνεχίζονται. Και μολονότι ο Γρυπάρης έφυγε για το διδακτρικό πτυχίο στην Αθήνα κ' ή Αλεξ. Παπαδοπούλου διορίστηκε παρθεναγωγός στη Σηλυβριά, ο Αμουργιανός με τον άλλο καρδιακό του φίλο, το χωριστό καλλιτέχνη της Έλλην. Σκηνης, το Νίκο Παπαγεωργίου, που φιλοξένησε για αρκετό καιρό στο Βόσπορο, συγκρατεί τις συντροφίες, με κέντρο, δίπλα στον Παπαγεωργίου και την Ξυπνή και πρόσχαρη Κορίννα στο πιάνο, ο ίδιος ο Αμουργιανός στο παθιαρικό βιολί του, και στην ατμόσφαιρα, σαν άχνό χρυσόνημα, μόλις αντιληπτό στους λίγους, περνά το φάδι της κάποιας φιλήδονης πνοής του έρωτιάρη Φαληρέα... Κι' όσο νωρίς κι' αν πήγαινες σ' αυτό, εΐταν αδύνατο να ξεφύγεις το βραδυνό τραπέζωμα — φυτοψαροφαγικό πάντα, που έτοιμάζε σαν κοντσέρτο όλη ή οικογένεια ή Κορίννα με τά τέσσερα άγόρια της, το Δημητρό, το Θεωωρή, το Θέμο και το Βάσο, ενώ ο Αμουργιανός κρατούσε τη συζήτηση με τους μουσαφιρέους, παράδοση κληρονομική στην παροιμιώδικη φιλοξενία του Φαληρέϊκου... όσο και στη μουσικοφιλία.

**

Μές στο βαθύτερο νόημα των Φιλολογικών Σαλονιών αυτόνοδητή εΐταν ή κάποια ειδικότερα διδαχτική τάση κ' επίδραση, όπως τόνισα στην αρχή. Αύτη κάποτες γινόταν πιο γόνιμα αποτελεσματική όπως στις συγκεντρώσεις — στο σαλότι του περιοδικού «Χρονικά», που συγκρατούσε ο διευθυντής του και μοναδικός έπιστημονικά κριτικός της εποχής, όσο και διηγηματογράφος αισθητικός, ο Αχιλλέας Γεωργιάδης, έχοντας δίπλα του τους όμοια λόγιους και πρωτοπόρους δημοτικιστές, που αποτέλεσαν την πρώτη ομάδα νέων επαναστατημένων στις ιδέες και αντιλήψεις της νεότερης Πολίτικης λογοτεχνίας, αυτούς που ένιωσαν και πρωτοδέχτηκαν, μαζί με τον Νίκο Αμουργιανό και την Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, το σκίρτημα της ψυχής, που προκάλεσε στο εύεργετικό πέρασμά του ο μόνος άληθινά με-

γάλος ποιητής της Πόλης, ο Γιάννης Γρυπάρης!

Αύτοι εΐτανε: ο Μήτσος Δαμασκηνός, πρώτος πεζογράφος στους νεότερους μας, ο Αχ. Γεωργιάδης κι' ο Γιώργος Ροντάκης, που τον συναγωνίζονται με περισσότερη αισθητική πνοή — ο Ροντάκης κι' ως πρωτοσυγγραφέας της «Ρωμέϊκης Γραμματικής» που εΐχε κιόλας τη β' έκδοσή της στα 1904 — και ο Αντωνίνος Γιαλούρης, τότε μόνο Νίνος Γιαλούρης, ποιητής και μυθιστοριογράφος δόκιμος. Κι' άμέσως συνοδοιπόρους εΐχε τους ποιητές Όμηρο Μπεκέ, Απ. Μελαχρινό (τότε Πορφυρογέννητο) και Νίκο Σαντοριναίο. Το σαλότι αυτό — που ποτέ δέν πάτησε το κατώφλι του γυναίκα — έμοιαζε κάπως στις συγκεντρώσεις του «Mercure de France» στο Παρίσι και του περιοδικού «Μαύρος Γάτος» του Γεράσιμου Σπαταλά στην Αθήνα, που λειτούργησε στο όμώνυμο καφενείο, στη γωνιά Ακαδημίας-Μασσαλίας και εΐχεν εγκαινιαστεί ως φιλολογικό φροντιστήριο από τον Παλαμά το 1916 κι' άργότερα, από τους χειμωνιάτικους μήνες του 1920, συγκέντρωνε την «Καλλιτεχνική Συντροφιά» ή Φιλική των νέων ποιητών και διανοουμένων της Αθήνας με κέντρο τον ποιητή Γ. Σπαταλά.

Μά το Σαλότι των «Χρονικών» στο Κουρσούμ Χάν, άρ. 3, του Γαλατά της Πόλης, από το 1900-1914 σχεδόν, λειτούργησε και με άλλη έντονη αναλογία προς το Παρισινό σαλότι του «Mercure de France», τους φανατικούς ιδεόληπτους πιστούς του και το ιδανικό, που ζέσταινε και κλωσούσε αυτό, που έστησε ο ιδρυτής του ως σκοπό της ζωής του: να βοηθήσει τη δημιουργία μιας άληθινής και γνήσιας Έλληνικής Λογοτεχνίας, που ν' αποδόσει ύποκειμενικά κι άντικειμενικά, εΐλικρινά τη φύση της, σά γεννοβόλημα τίμιο της άγνης έλληνικής ψυχής, σά μιλήσει αύτη με τον έαυτό της, σαν αυτογνωριστεί — όπως τόγραφε τότες ο Γεωργιάδης και το κήρυξε στην ιδρυτική όμιλία του, ενώ ο Χρηστοβασίλης σ' αύτην μίλησε για τη γλώσσα.

Ή πρώτη αύτη, νεότερη φιλολογική ομάδα των νέων της Πόλης, που άποτίναξε την τυραννία του Ψυχαρισμού, σχηματίστηκε στην Πόλη την 1 Ίουλίου του 1897 από τέσσερα σχεδόν παιδιά, μά θεληματικά και δυ-

* Συνέχεια άπ' το προηγούμενο και τέλος.

ναμικά· αὐτά, πού ἀπὸ τὶς 7 Γενάρη τῆς ἴδιας χρονιάς 1897 καὶ ἀπὸ τὸν ἀρ. τεύχους 40, παράλαβαν ὡς διευθυντὲς καὶ συντάχτες τὴ «Φιλολογικὴ Ἠχώ» (περίοδο Γ') μὲ ἐκδότῃ πάντα τὸν Ν. Φαληρέα, ὑπεύθυνο ἀπέναντι στὴν Τουρκ. κυβέρνησι. Αὐτὰ εἶταν ὁ Γεωργιάδης, Γιαλούρης, Ροντάκης καὶ Δαμασκηνός. Τὴν 1 Ἰουλίου 1948 συμπληρώνονται σωστὰ 50 χρόνια!

Αὐτοὶ οἱ ἴδιοι στίς 10 Γενάρη 1908 θεμελιώνουν τὸ φιλολογικὸ σύλλογο «Τέχνη» μὲ πρόεδρο πρῶτα τὸν Παναγ. Μπεκὲ κ' ὕστερ' ἀμέσως τὸ Ζαχ. Φυτίλη, διευθυντὴ στὰ καταστήματα τοῦ Λεων. Ζαρίφη, πολυδύναμο δικηγόρο· γραμματικὸ τῆς «Τέχνης» τὸν Δ. Π. Δαμασκηνό καὶ ταμῖα τὸ Γ. Ροντάκη.

Ἡ ἴδρυση τῆς «Τέχνης», θεωρήθηκε ἀπὸ τὸν Ψυχάρη ὡς ἀντίδραση¹⁾ στὸ Ἀδελφάτο τῶν Ψυχαρικῶν, πού διαλύθηκε κίχλας τὸ Μάη τοῦ 1909. Μὰ καὶ ἡ «Τέχνη» δὲν ἔζησε πολὺ.

Στ' ἀναμεταξύ κατέβηκε στὴν Πόλη ὁ Πάλλης, μὲ σκοπὸ νὰ ἐνώσει τοὺς Ψυχαρικοὺς μὲ τοὺς λεύτερους δημοτικιστὲς. Γι' αὐτὸ εἰδικὰ συνεδρίασαν στὸ γραφεῖο τοῦ Φυτίλη οἱ κυριότεροι κι' ἀπὸ τὶς δυὸ μερίδες καὶ συζήτησαν ἀρκετά. Ὁ Γεωργιάδης ἔψαξε τοὺς Ψυχαριστὲς, πῶς, ἂν καὶ βγάζουν περιοδικὸ τὸ «Λαὸ», δὲν ἐπηρεάζουν ὡστόσο τὸ λαὸ. Τότε δημιουργήθηκε ἕνα σὰ συλλαλητήριον λαϊκὸ μὲ τὸ Χρ. Δελλῆ καὶ κάμποσους ἐφήβους, πρὸς τὸ σπίτι τοῦ Φωτιάδη, σὲ ὥρα πού εἶταν ἐκεῖ ὁ Πάλλης, πού ἀκούστηκε νὰ παρατηρεῖ: Τί λέει λοιπὸν ὁ Γεωργιάδης πῶς τὸ Ἀδελφάτο δὲν ἐπηρεάζει λαὸ;... Ἡ ἐνωση ὡστόσο τῶν δύο παρατάξεων δὲν κατορθώθηκε.

Δημιουργήθηκαν ὅμως σιγὰ-σιγὰ διάφορες συγκεντρώσεις, ἀπ' τὶς ὁποῖες συνεχιζόταν ἀνεπίσημα ἡ διάδοσις τῆς δημοτικῆς, ζυμωνόταν ἡ ἰδέα...

Ἔτσι γεννήθηκαν οἱ Πέμπτες τοῦ Ζαχαρία Φυτίλη, πού γινόνταν στὸ σπίτι του (κοντὰ στὴν ἐκκλησιὰ τῆς Παναγίας τοῦ Σταυροδρομίου καὶ στὸ γραφεῖο του, στὸ Γαλατᾶ). Ἐκεῖ φοιτοῦσαν ὁ Κώστας Γαζίας, ὁ ψευδο-Τανταλίδης (ἢ Ζένος ἢ Τζένος), ὁ Ἄγγ. Σημηριώτης, ποιητὴς μὰ καὶ δεινὸς γλυκοφάγος, ἡ Σοφία Σπανοῦδη, ὁ Φ. Φωτιάδης, ὁ Μ. Φιλήντας. Διάβασαν ἔργα τοὺς ὁ Σημηριώτης, ὁ Μελαχρινός ἀπὸ τὶς «Παραλλαγές», ὁ Γεωργιάδης «Τὸ Παλιάμπελο» κωμῶδιον, ὁ Δαμασκηνός ἢ Φωτεινός, ὁ Ροντάκης, ὁ Γιαλούρης διηγήματα.

Οἱ Κυριακὲς τοῦ Γιαλούρη γίνονταν στὸ σπίτι του στὸ νησί Πρώτη καὶ στὴ Χαρταλιμῆ καὶ στὸ Μαλτεπέ, στὰ παράλια τῆς Βιθυνίας, ὅπου ξεκαλοκαίριαζε. Καὶ ἄταχτα καὶ σπάνια συγκεντρώνονταν τὶς Κυριακὲς ἐπίσης στὸ σπίτι τοῦ Μελαχρινοῦ

καὶ στοῦ Νίκου Σαντοριναίου, μὰ περισσότερο τὰ βραδυνὰ τῆς Κυριακῆς στὸ διαλεχτὸ ζαχαροπλαστεῖο τοῦ Μπραβάκη — ὅλα αὐτὰ στὸ Σταυροδρόμι. Ἔως ὅτου τὴν 1η τοῦ Μάρτη τοῦ 1912, τὴ μέρα ἀκριβῶς, πού ὁ παλιὸς κ' ἱστορικὸς Ἑλλ. Φιλολογικὸς Σύλλογος τοῦ Σταυροδρομίου γιόρταζε τὰ πενήντα χρόνια του, οἱ νέοι Δαμασκηνός, Γιαλούρης, Ροντάκης, Γεωργιάδης, Λυμπουσάκης, Περικλῆς Καλαϊσάκης, ζωγράφος, ἴδρυσαν τὸ φιλολογικὸ σύλλογο «Διγενὴ Ἀκρίτα», μὲ σκοπὸ γλωσσικὸ καὶ λογοτεχνικὸ: νὰ διαδόσῃ τὴν Τέχνη καὶ μ' αὐτὴν νὰ μορφώσῃ τὸ χαρακτήρα τοῦ νεοέλληνα, χτυπώντας τὴν ψευτιά καὶ κάθε ἀπομεινάρι, πού ἄφησε ὁ δασκαλισμὸς μὲ τὴν καθαρεύουσα του.

Καὶ ὁ «Διγενὴς Ἀκρίτας» ὅμως δὲν ἄργησε νὰ ξετυλιχτεῖ στὸ «Προοδευτικὸ Κέντρο»²⁾ τὸν Αὐγούστο τοῦ 1912, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Δημοτικῆς. Τὸν κανονισμὸ του μὲ 17 μόνο ἄρθρα, σύνταξαν ὁ Ἐλισαῖος Γιανίδης μὲ τὸν γιατρὸ καὶ λόγιο-σοσιαλιστὴ Λ. Λυμπουσάκη, ἐνῶ παράλληλα ἐξακολουθοῦσε νὰ λειτουργεῖ τὸ Φιλολ. Σαλόνι μὲ τὶς συγκεντρώσεις τοῦ Ἀχ. Γεωργιάδη, πού στάθηκε πλατὺ σχολεῖο, παρασκευάζοντας τοὺς πιὸ θετικὰ καταρτισμένους λόγιους τῆς Πόλης, καλὲς δυνάμεις γιὰ ὅστερα, πού κάρπισαν στὴν Ἀθήνα, στὴν Εὐρώπη, ὅπως ἀνάλογα, λίγο προητέρα, εἶχε δουλέψει σιωπηλὰ, ὑπομονητικὰ καὶ φωτισμένα, χωρὶς ἀξιώσεις—1880-1906—καὶ σφυροκόπησε ἄφανα, πάνω στ' ἀμόνι τῆς σκέψης καὶ τῆς λεύτερης συζήτησης, ἡ Ἀλεξάνδρα Παπαδοπούλου, ἡ συνεργάτρια τοῦ Γρυπάρη καὶ τοῦ Ἀμουργιανοῦ (Β' περίοδο τῆς «Φιλολογ. Ἠχώ»), ἡ θετικὴ ἐκείνη Πολίτισσα, πού ἤξερε τί ζητοῦσε καὶ στὸ Φιλολογικὸ σπίτι τῆς, στὸ Χάσκιοϊ (τὸ Βυζαντινὸ Πικρίδιο) σεμνά, μὰ καὶ ἐπίμονα κατάρτισε τὰ πρῶτα αὐτὰ παιδιὰ, πού ἀναδείχτηκαν ἀπὸ τὶς πρῶτες ἐκεῖνες συγκεντρώσεις τῆς, οἱ γερᾶς δυνάμεις τῆς νεότερης Φιλολογικῆς Σχολῆς τῆς Πόλης. Μὰ ἂς ξανάρθουμε στὸ σαλόνι τῶν «Χρονικῶν» τοῦ Γεωργιάδη, στίς Παρασκευὰς τοῦ Κουρσοῦμ χανιοῦ, ἀρ. 3, πού εἶχε καλοὺς συνεργάτες τὸ Χρ. Χρηστοβασίλη, τὸ Δημητρὸ Χριστοφορίδη, Τραπεζοῦντιο χωριστό, τὸ Φιλήντα κυρίως κι' ἄλλους.

Τῆς ζύμωσης αὐτῆς καρποὶ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν: ὁ Χρυσὸς Εὐελπίδης, ὑπουργὸς Γεωργίας στὴν Ἀθήνα, ὁ Νίκος Καστρινός, ἰδιοκτῆτης-διευθυντῆς τῆς «Ἐφημ. τῶν Βαλκανίων» στὴ Θῆνη καὶ στὴν Πόλη τότε μοναδικὸς μεταφραστῆς³⁾ ἀπὸ τὰ Ρούσικα,

1. Προδ. Κέντρον Κανονισμὸς, βλ. «Χρονικά» Πόλης 1Δ' φύλ. 16-2-1912, σελ. 99.

2. Σπουδαῖες μεταφράστριες ἀπ' τὰ ρούσικα γιὰ τὴν Πόλη εἶτανε τότες ἡ καθ. Ἄννα Σταματελάτου, πού ζοῦσε στὴν Ὀδέσσα τότε, καὶ ἡ Κοραλία Μακρῆ, δασκάλισσα στὴν Καλλιπολιθὴ Θράκης, συνεργάστριες στὸ Περ. «Νέον Πνεῦμα» 1908—1912.

1. Βλ. Ψυχάρη «Ρόδα καὶ Μῆλα», τόμ. Ε'. πρῶτο μέρος 1908, σελ. 12.

ὁ γλυκύτετος λυρικός Ἰωσήφ Ραφτόπουλος καί, κατὰ ἓνα μέρος, ὁ διεθνῆς σήμερα συγγραφεὺς με τοὺς δέκα τόμους, προλογισμένους ἀπὸ Εὐρωπαίους συγγραφεῖς, ὁ Λεφτέρης Ν. Τζελέπης ἐκεῖ μέσα λαξεύτηκε στὸ πεζὸ καὶ στὸ στίχο, ὅπως ἐκεῖ καταρτίστηκε ὁ Ἡρακλῆς Γ. Πίντζας καὶ τόσοι ἄλλοι ξύπνησαν καὶ ξετυλίχθηκαν στὴ ζωὴ. Καὶ παράλληλα με τὰ άτομα, ἔθρεψε καὶ ομάδες, γέννησε συλλόγους φιλολογικοὺς με καλὴ δράση.

**

Ἐδῶ, ἂν καὶ παλιότερα, ἔχουν τὴ θέση τοὺς τὰ Φαναριώτικα Σαλόνια: τοῦ Θ. Γεωργιάδη¹, καὶ τοῦ Ἀνδρέα Σπαθάρη με τὶς μουσικοφιλολογικὲς συγκεντρώσεις του.

Ὁ Θεόδωρος Γεωργιάδης Πελοποννήσιος, ἀνεψιὸς τοῦ μητροπολίτη Κυρίλλου Χαιρωνίδη—τὸ Κυρίλλειον νοσοκομεῖο Πατρῶν εἶταν ἡ κατοικία του—καὶ παθολόγος στὸ Φανάρι, εἶχε γυναῖκα τὴ Μαρία Καλαφάτη καὶ παιδιά των: τὴν Ἑλένη, γεννημένη στὰ 1868, τὴ Βιργινία, κατὰ 20 ἔτη μικρότερη, τὸ Γιώργο, γιατρὸ καὶ βιολι δυνάτῳ, σπουδαγμένο στὸ Μόναχο, καὶ τὴ στερνὴ (Ὀλυ)Μπίτσα, καθηγήτρια τοῦ πιάνου στὸ ὠδεῖο Λότνερ Ἀθηνῶν, ὅπου διαδέχθηκε τὴν Ἑλένη, σύζυγος Παν.Κεοῖσογλου, σὺν ἔφυγεν αὐτὴ ὡς ἀδελφὴ νοσοκόμα τοῦ Ἐρ. Σταυροῦ γιὰ τὴ Μικρασιατικὴ ἐκστρατεία—εἶναι ἡ ἠρωίδα, ποὺ πέρασε τὴν Ἀλμυρὰ Ἐρημο καὶ ἀνέβηκε στὸ Καλέ-Γκρότο, κάτω ἀπὸ βροχὴ τὶς σφαῖρες.—βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας τοῦ 1943.—Ὁ Θ. Γεωργιάδης λοιπὸν (1827-1899), ὁ ἐξαιρετικὸς ἐκεῖνος φιλόανθρωπος, ἀπὸ τὸ 1881, σὺν ἄρχισε νὰ στερεώνεται τὸ διπλὸ μουσικὸ ταλέντο τῆς πρωτοκόρης του Ἑλένης—στὸ πιάνο καὶ στὴ φωνή—λυρικὴ σοπράνο—ἄρχισε στὸ σπῆτι του, στὸ Διπλοφάναρο, δυὸ πόρτες πρὶν ἀπὸ

τὴ βουλγάρικη ἐκκλησιὰ, τὶς μουσικοφιλολογικὲς βεγγέρες του, ποὺ ἀφήκαν ἐποχὴ.

Σ' αὐτές, δίπλα στὸ βιολί, στὸ πιάνο καὶ στὸ τραγούδι τῶν ἀδελφῶν Γεωργιάδου συνταιριαζόταν ὁ Ἀλέξ. Ζαχαριάδης, τοῦ καθηγητῆ, με τὸ βιολοντσέλο, ὁ Ἰούλ. Ἀνδρ. Σπαθάρης με τὸ βιολί, ἐνῶ ἡ Αἰμιλία, κόρη Σπαθάρη, ἔπειτα Κα Παπαδημητρίου, διέπρεπε, μαζί με τὴν Ἑλένη στὸ τραγούδι. Στὰ δίδυμα αὐτὰ Φαναριώτικα φιλολογικὰ σαλόνια: Ἀνδρ. Σπαθάρη καὶ Θ. Γεωργιάδη, ποὺ κρατιόταν ἡ παράδοση τοῦ α' σαλονιοῦ τοῦ Ντελῆ Θεοδωρῆ Φαληρέα μπέη, παράβγαινε στὴ μουσικὴ, ἡ τέχνη

τῆς ὁμορφῆς συνομιλίας, στὴν πλούσια καὶ εὐλύγιστη καθαρὴ τοῦ Φαναριώτικου λογιότατισμοῦ, παράλληλα με τὴ Φαναριώτικη νεοελληνικὴ, ξυπνή, σπιρτόζικη καὶ πιπεράτη, ὅσο σοφὴ καὶ περίτεχνη τὴν ἀνάδειχναν οἱ ποιητικὲς ψυχὲς τῶν ὁδηγητῶν, ποὺ τὰ διεύθυναν σεμνὰ καὶ φωτισμένα με ἀχτιδοβολία ἀρκετὴ γιὰ τὴν ἐποχὴ τους.

Στὶς περιζήτητες αὐτὲς συγκεντρώσεις, ποὺ ξεψυχοῦσε ὁ βυζαντινισμὸς καὶ πρωτοφέγγιζε τὸ ἐπιτόπιο νεότερο ἐπιστημονικὸ πνεῦμα, ποὺ ἀνάδινε ὁ Ἀνδρέας Σπαθάρης, παράλληλα με τὰ ριζοθέμελα, τὶς οἰκογένειες τοῦ Ἀνδρέα καὶ τῆς Φωτεινῆς Σπαθάρη, τοῦ Θεόδωρου καὶ τῆς Μαρίας Γεωργιάδη, φοιτοῦσαν ταχτικὰ παραστέκοντας ἡ

οἰκογένεια τοῦ καθηγητῆ τῆς Μ. τοῦ Γ. Σχολῆς Ζαχαριάδη, οἱ ἀδελφοὶ Σπανοῦδη, Κωνσταντῖνος, Ὑπάτιος, ὁ γιατρός, ἡ διευθύντρια τοῦ Ἰωακείμειου Χρυσούλα Ἰωαννίδου με τὴν κόρη τῆς Σοφία, τὴν ἔπειτα κ. Σπανοῦδη—ποὺ μαζί με τὴν α' κοινωνιολόγο στὸ διήγημα τῆς Πόλης, τὴν Ἀλεξ. Παπαδοπούλου, εἶταν οἱ μόνες γυναῖκες, ποὺ πατοῦσαν ἐνεργὰ καὶ συνειδητὰ στὰ πρῶτα φιλολογικὰ σαλόνια τῆς, ὁ λόγιος γιατρός Νίκος Βασιλειάδης, ὁ καθηγητῆς ἐπίσης Βασ. Μυστακίδης, κάποτε ὁ Γεδεῶν καὶ ὁ Λαγουδάκης-πρεσβευτῆς ἔπειτα στὴ Βαρσοβία καὶ ἄλλοι διαλεχτοὶ Φαναριώτες, Σταυροδρομίτες, ἀλλὰ καὶ Καθηκιολῆδες καὶ Ἄνω Βοσπορίτες με τὴν ἐκλεχτὴ μὀρ-

Ἡ Εὐα Θεοδωρίδου τὸ 1910.

1. Ὁ Θ. Γεωργιάδης ἔγραφε στὴν «Ἐπτάλοφο» τοῦ Ραπτάρχη (1862-1869) δεκαπενθήμερο οἰκογεν. περιοδικὸ καὶ σύγχρονα ἑφημερίδα ὑπὸ τὸν Δ. Νικολαΐδη (1865-1871), σχῆμα Δο μέγα.

φωση καὶ τὶς λεπτές καλλιτεχνικές προτιμήσεις. Αὐτοὶ μᾶς ζωντανεύουν καὶ μᾶς παραδίνουν τὸ παλιὸ ὑγρὸ Φανάρι μὲ τὶς βαριές καταχνιές τοῦ Κεράτιου, τὸ ῥασοφορεμένο, ὄχι μονάχα στολισμένο γύρω του μ' ἀραδιαστὰ τὰ μυριστικὰ περιβολάκια στ' ἀτέλειωτα ἰδιωτικὰ λιμανάκια, τὰ γυαλιά του, ὅπως τὰ λένε, ἀπ' ὅπου κρέμονται οἱ βαρκόσκαλες γιὰ νὰ ἀράζουν τὰ καΐκια τοῦ Κεράτιου, μὰ καὶ μουσόφιλο, μὲ τὸν ἐξαιρετικὸ καὶ λεπτὸ πνευματικὸ πολιτισμὸ του, ποὺ τὸν καλλιέργησαν καθηγητές, γιατροὶ καὶ φαρμακοποιοὶ ἀκόμη, ἀνώτερης ψυχικότητας, καθ' ὄλο τὸν 19ον αἰῶνα.

Δὲν ξέρω, ἀν τὰ Πολίτικα αὐτὰ φιλολογικὰ σαλόνια μποροῦν νὰ συγκριθοῦν μὲ τὰ Ἀθηναίικα, ποὺ τὰ συγκράτησαν τὰ μεγάλα ὀνόματα, τοῦ Ἀγγέλου Βλάχου, τοῦ Γεωργίου Σουρή, τοῦ Κωστή Παλαμά—ποὺ σκιαγράφησε στὴ «Βρυδυνή» (21 Φλεβάρη 1937) ὁ ποιητὴς καὶ ἀκαδημαϊκὸς Σωτ. Σκίπης.

Μὰ γιὰ τὴν Πόλη ἡ σημασία τους, φιλολογικὴ καὶ πότερο κοινωνικὴ, εἶναι μεγάλη. Αὐτὰ καὶ τὰ ἄλλα διάφορης ἴσως ἀχτίνας, κι' ἄλλα μικρότερης πνοῆς, ποὺ λειτούργησαν στὰ περὶχωρα, οἱ Πέμπτες ἀπογέματα στὸ Μακροχώρι, ὅπου γινότανε ἀνάλυση Ἀθηναίων διηγηματογράφων καὶ ὅπου τελέστηκε τὸ Μνημόσυνο τοῦ Παπαδιαμάντη, 1911, ὅπως ἀργότερα τοῦ Μαβίλη 1912, ἐγίναν ἀπὸ τὴν ὁ μ ἄ δ α πάντα τ ὦ ν ν ἔ ω ν στὸ ζαχαροπλαστεῖο Μπραβάκη τοῦ Ἰσίου δρόμου στὸ Πέραν.

Καὶ τὸ κορύφωμα τῶν Πολίτικων αὐτῶν Φιλολογικῶν Σαλονιῶν ἢ Κέντρων, ὅπου δουλεύτηκε τὸ μυαλό τῆς νεολαίας, ἀναδειχνεται ἡ «Λογοτεχνικὴ Ἑστία», ποὺ ὄργα-

νώθηκε στὰ τελευταῖα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφὴ τῆς Σμύρνης. Ἡ πρόοδος στὴ δημοτικὴ γλῶσσα, στὴν ἀντίληψη τῆς ἀρχαίας Ἑλλην. λογοτεχνίας, στὸ νόημα τῆς τέχνης, τοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς αἰσθητικῆς προχωροῦσε γοργὰ στὴν Πόλη—ὅπως τόπα στὸ Σκίτσο τοῦ Νίκου Βασιλειάδη ἄλλοτες. Ὁ Χιώτης ἰδεολόγος *Γιάννης Στεφ. Χαλκούσης*, γεννημένος στὸ Μακροχώρι, ἔκανε τὸ σπίτι του στὸ Σταυροδρόμι *Λογοτεχνικὴ Ἑστία*, ὅπου μορφώθηκαν πολλοὶ νέοι, κάτω ἀπὸ τὴ διεύθυνση τοῦ ποιητῆ καὶ καθηγητῆ Ὁμήρου Μπεκέ, ἐνῶ ὁ Χαλκούσης εἶχε τὴν ἔκδοση καὶ διεύθυνση τοῦ περιοδικοῦ «Λόγος», 1918-1920, μὲ συνεργάτη ἀφθαστο καὶ ὀδηγητὴ φωτεινὸ τὸν ἀλησμόνητο Ἑλισαῖο Γιανίδη, πόδινε ὄλη τὴν ἀνθρωπιστικὴ ψυχὴ του, ὅπου παραστεκόταν.

Ἔτσι ἀνθίσαν ὁ Πράσινος, μεταφραστὴς τοῦ Δάντε, ἡ Ἑλένη Χαλκούσης, ἡ Ἀγγέλα Βασιλάδη, ὁ μακαρίτης Γιαννούλης Σαραντίδης στὸ θέατρο, ὁ Θεοτοκάς στὴ λογοτεχνία, ὁ Π. Παλαιολόγος, ὁ Βασ. Ἡλιάδης στὸ ποιητικὸ καὶ κοινωνιολογικὸ χρονογράφημα καὶ τόσοι ἄλλοι σὲ ἄλλα καλλιτεχνικὰ στάδια ποὺ σημειώνει πάντα τὴν παρουσία τῆς ἡ φυλῆς.

Τὰ μακρυνὰ καὶ περασμένα ξαναστήθηκαν ἄλλη μιὰ φορὰ μπροστά μου. Τὸ παντοτεινὸ κίνητρο τῆς ζωῆς, ἡ λαχτάρα γιὰ τὴν τελείωση, ποὺ σημαδεύει τὸ δυνατό πέρασμά της, συμπυκνωμένο γιγαντώθηκε πάλι.

Τὰ παλιὰ καλντιρίμια τῆς Πόλης μὲ τὰ θαμπὰ φανάρια στὶς κόχες τῶν δρόμων τῆς ὑποχωροῦν. Ἡ ἀφεγγὴ νύχτα ἀφήνει νὰ φανεῖ ὁ χαρούμενος ἥλιος τῆς μέρας, ποὺ κρυφοζέσταινε τὸ ἄτομο, τὴν ὁμάδα. Κ' ἔτσι τέτοιο χαίρεσαι τὴν παλιὰ γόνιμη ἐργασία. Ξαναβρίσκεις τὴ δύναμη νὰ ξαναελπίσεις...

ΑΘΗΝΑ ΓΑ·Ι·ΤΑΝΟΥ-ΓΙΑΝΝΙΟΥ

Χυδαία γλῶσσα δὲν ὑπάρχει, κύριοι. Ὑπάρχουν χυδαῖοι ἄνθρωποι καὶ ὑπάρχουν πολλοὶ χυδαῖοι ἄνθρωποι ὁμιλοῦντες τὴν καθαρεύουσαν.

Λ. ΜΑΒΙΛΗΣ

Κι' ἀπάνου ἀπόλα ξέρω, πὼς εἶμαι στρογγυλά καὶ χτυπητὰ «μαλλιάρὸς ἀπολύτως» καὶ πὼς βλέποντας ποιοὶ σημαδεύτηκαν καὶ ποιοὶ σημαδεύονται μὲ τὴν ἐτικέττα τούτη τὸ θεωρῶ ἐπαινό μου καὶ τὸ λογαριάζω δόξα μου «μαλλιάρὸς» νὰ κράζομαι. Καὶ ὁ «μαλλιαρισμός», τὸ εἶπα καὶ τὸ ξαναλέω, εἶνε ἡ ἀρετὴ μου.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ